

Izveštaj 5

Građanska samouprava i medij zajednice

Grupa za konceptualnu politiku

Autori izveštaja:
Branka Ćurčić & Zoran Gajić

Izveštaj 5

Građanska samouprava i medij zajednice

Grupa za konceptualnu politiku, 2024. godina

Javno zagovaranje građanskog karaktera mesne samouprave

Proces javnog zagovaranja građanskog karaktera mesne samouprave u Srbiji odvijao se tokom 2022. i 2023. godine, u okviru kojeg je Grupa za konceptualnu politiku iz Novog Sada iznela svoj predlog pred opozicione demokratske partije, organizacije civilnog društva, neformalne građanske inicijative i pojedince zainteresovane za očuvanje mesne zajednice kao autentičnog, građanskog i demokratskog političkog prostora. U okviru ovog procesa realizovan je niz sastanaka sa predstavnicima ovih organizacija, realizovano je i objavljeno više od petnaest intervjua¹, održane su konferencije za medije i javne tribine, prikupljen je obiman video i audio materijal iz kojeg je proizašao i dokumentarni film². U ovom tekstu iznosimo zapažanja do kojih smo došli u procesu zagovaranja a koja nam govore o spremnosti aktera u političkom i javnom životu da podstaknu građanski angažman, demokratizuju sopstvene organizacije i njihovo okruženje, a to znači i ukupan politički prostor od kojeg zavisi izgradnja demokratskog ambijenta u Srbiji.

Kada smo krenuli u zagovaranje građanskog karaktera mesne samouprave, prva stvar koju smo izbegli da uradimo je da potražimo definiciju procesa zagovaranja i uputstva kako se ono sprovodi. Takvu odluku nismo doneli iz lenjosti ni iz arogancije, niti iz namere da budemo ekskluzivni u prostoru civilnog društva u kojem organizacije često izvode prakse javnog zagovaranja da bi postigle cilj koji se tiče javnog interesa ili ljudskih i građanskih prava. Doneli smo je iz ubeđenja da je zagova-

¹ Bilten Stanar, intervjui sa članovima opozicionih partija i sa građanskim aktivistima se nalaze na ovom linku: <https://biltenstanar.rs/intervjui/>

² Dokumentarni film *Istina, odgovornost, poverenje* je dostupan na ovom linku: <https://biltenstanar.rs/intervjui/dokumentarni-film-istina-odgovornost-poverenje/>

ranje, kao i svaka druga akcija koja se preduzima u političkom prostoru *singularna*, naročito kada se radi o mišljenju ljudi i njihovom učešću u politici. Šta to tačno znači? Uzmimo za primer parlamentarnu politiku koja danas, svuda pa i u Srbiji, dominira političkim mišljenjem. U njoj su pravila zacrtana, ona ima čvrstu strukturu i u tom smislu nije promenljiva – kandiduje se i glasa. Partija i državna vlast smatraju se objektima o kojima se ima određeno znanje, postoje definicije kojima se ono opojmljuje i stručno se utvrđuju posledice ili funkcije preduzetih akcija, dela i tvorevina. Ali ako kažemo da se politika tiče mišljenja ljudi, ako je oni vode, onda se organizacijski dispozitiv svaki put mora izumeti i mora se doći do autentične zajedničke artikulacije u svakoj situaciji kada ljudi zagovaraju neki interes ili iznose predlog jedni pred druge, i tek u drugom redu pred donosiocem odluka ili vlast. Naš proces zagovaranja smatramo singularnim jer proizilazi iz direktnog i autentičnog iskustva, kao i iz suočavanja sa političkom situacijom, a iz tog suočavanja je proizašao okvir za rad koji je za nas kao grupu u tom trenutku bio moguć. Razume se onda da ni rezultat našeg rada ne može, niti bi trebalo da bude nekakva definicija, iako ćemo pokušati da iznesemo neke *predloge*. Rečnikom izveštaja nevladinih organizacija bile bi to *preporuke*.

Koja je to politička situacija i šta je to što je za nas bilo, a i dalje nam se čini da je moguće u njoj učiniti? Važno je najpre napomenuti da se kampanja zagovaranja odvijala u vrlo nepovoljnom kontekstu po neposredno organizovanje građana, ali i za pluralizam dela i misli u političkom prostoru. Konjunkturu su obeležili izbori i konstantna izborna kampanja, jenjavanje neformalnih građanskih inicijativa i njihov prelazak u opozicionu borbu za lokalnu vlast, masovna ubistva u maju prošle godine i protesti koji su usledili nakon njih i, konačno, novi vanredni izbori krajem prošle godine. Sve se to odvija u globalnoj situaciji koja je danas u znaku rata i suspenzije građanskih i političkih prava ljudi. Ali ako bismo precizirali, konkretna politička situacija od koje je započeto zagovaranje jeste *post-izborna*, ali izbori na koje referišemo nisu parlamentarni već *izbori za savete mesnih zajednica* koji su održani u Novom

Sadu 2021. godine. O kampanji koju smo vodili i kojom smo nastojali da ohrabrimo građane da na njima učestvuju kao nezavisni vanpartijski kandidati, kao i o rezultatima i događajima na tim izborima već smo položili račun i javno ga izneli³. Dakle, bilans ove političke akcije na strani ljudi je omogućio da izvučemo konsekvence, a pre svega da se suočimo sa novonastalom političkom situacijom iz koje smo identifikovali ono što je moguće dalje raditi na planu očuvanja mesne samouprave i prava na neposredno učešće u političkim procesima. Upravo ti nalazi čine okosnicu našeg daljeg delovanja na ovom planu koje je dobilo oblik javnog zagovaranja.

Naš fokus su, dakle, bili građani i njihov lokalni angažman u mesnoj samoupravi, na čemu smo radili godinama unazad, pre svega kroz ohrabrivanje lokalnih građanskih inicijativa da koriste instrumente svog neposrednog učešća u procesima odlučivanja⁴. A zahvaljujući građanskim izborima za savete mesnih zajednica, uvideli smo da su pored velikog broja nezavisnih kandidata od kojih su neki uspeli da uđu u savete mesnih zajednica, građani na ovim izborima spontano formirali liste kandidata premda su bili u obavezi da se kandiduju kao pojedinci, dakle komšije i stanovnici svojih mesnih zajednica koji će se sa svojim komšijama sresti i raditi u budućem savetu. Iako je povezivanje komšija u neformalne liste moglo da deluje ohrabrujuće i da pruži pojedincima oblik sigurnosti, takva odluka je išla u susret generalnom trendu dominacije parlamentarne i partijsko-izborne logike. Ta logika ne zaobilazi ni prostor mesne samouprave koju država poslednjih godina transformiše, parlamentarizuje, odnosno u ovaj prostor namenjen građanskom

³ Dvobroj Biltena STANAR 13&14 objavljen neposredno nakon izbora za savete mesnih zajednica u Novom Sadu je i svojevrsna aktivističko-antropološka studija ovog događaja: <https://biltenstanar.rs/bilten-svi-brojevi/bilten-stanar-1314-jesen-2021/>

⁴ Da podsetimo, pored ohrabrivanja da učestvuju u radu mesnih zajednica, građane smo podsticali i zajedno sa njima inicirali skoro deset zborova građana što jesu načini njihovog neposrednog učešća u odlučivanju, a zatim i pokretali upravne postupke protiv saveta mesnih zajednica koji su kršili zakon neorganizovanjem zborova na zahtev građana.

neposrednom učešću uvodi pravila karakteristična za partijske izbore. To nam je pokazalo da i pored angažmana, građani još uvek nisu prepoznali i prihvatili sve potencijale lokalnih institucija kakve su mesne zajednice niti su upoznati sa mogućnostima da na neposredan način, a ne samo bivajući predstavljeni parlamentarno-partijskom politikom, ostvare svoja prava. Dalji rad na tome čini jednu od smernica procesa zagovaranja građanskog karaktera mesne samouprave, a pošto je nakon završetka izbora za mesne zajednice interesovanje građana za njih opalo, što znači da nije bilo ni pojedinačnih ni organizovanih akcija ljudi vezanih za njih, prihvatili smo reč *zagovaranje*. Ono je za nas bila prihvatljiva i političkom trenutku primerena kategorija, jer je politička ili aktivistička situacija u kojoj smo bili zajedno sa građanima okončana.

Naknadno informisanje o terminu *zagovaranje* je opravdalo naš stav, jer se pod njim podrazumeva niz organizovanih političkih akcija koje na kraju procesa, na kraju kampanje zagovaranja, dovode do donošenja ili prihvatanja odluke, norme ili akta. U tom smislu, ono je uobičajena praksa organizacija civilnog društva, ali njeno značenje može da bude i šire. Ne nužno koristeći taj termin, upražnjava ga svako ko se organizuje i iznosi predlog ili zahtev pred vlast i nastoji da ispregovara usvajanje neke odluke, pri tome tražeći podršku okruženja – organizacijskih entiteta, građana, medija, itd.

Međutim, ono što je važno naglasiti je da naša kampanja zagovaranja nije usmerena na vlast, odnosno na donosiocel odluka, već na opozicione demokratske partije i na autonomne organizacije civilnog društva. Za to postoje dva razloga. Prvi je da smo praćenjem promena odnosa vlasti i odnosa vladajuće partije prema građanima u lokalnoj i mesnoj samoupravi, od 2012. godine do danas, ali i iz mnoštva preduzetih akcija (organizovanje komšijskih sastanaka u mesnim zajednicama, zborova građana, a zatim i kampanje za izbore za savete mesnih zajednica) uvideli da vlast ne može da bude sagovornik i saveznik u unapređenju domena mesne samouprave. Ne može, jer upravo ona urušava mesnu samoupravu usvajanjem opštih i zakonskih akata koji u potpunosti uki-

daju mogućnost neposrednog učešća građana u mesnim zajednicama, ali i korišćenje drugih instrumenata neposrednog odlučivanja. Nije se, dakle, zadovoljila partijskom uzurpacijom mesta u savetima čime je mesne zajednice držala zatvorenima za ostale građane, počev od fizičkog prostora pa do svih instituta neposrednog učešća kakvi su zborovi građana, bilo je potrebno da se i formalno ukinu stečena prava na neposredno učešće u mesnoj samoupravi.

Ukratko, sa jedne strane vlast sprovodi obesmišljenje mesne samouprave zakonskim izmenama i drugim opštima aktima, a sa druge iz ovog polja isključuje svakoga ko nije član vladajuće stranke ili neke od stranaka sa kojima pravi koaliciju u lokalnu. Dobro se sećamo dva iskaza koja smo čuli od lokalnih vlasti i članova saveta mesnih zajednica kada smo sa građanima zahtevali poštovanje naših prava: „pobedite nas na izborima pa radite šta hoćete“ jer „vi i niste građani, vi ste opozicija“. Bio je to nesumnjiv dokaz onoga što intuitivno svi uviđamo od kada je Srpska napredna stranka došla na vlast, a to je dominacija partije nad državnim i svim javnim ustanovama, nad ukupnom upravom, i koja se odvija ne samo isključenjem drugih partija iz političkog i javnog prostora (nepostojanje izbornih uslova i slobode medija), već i ukidanjem građanskih prava. Građani se proglašavaju opozicijom i kad nisu partijski organizovani, što je i navelo mnoge inicijative toga vremena da poriču političku prirodu svojih zahteva koje iznose pred donosiocel odluka i javnost, čime vlast nedvosmisleno dokazuje da je partijska, a ne javna. Shvatili smo tada *da se ne dokazuje partijski karakter države u relaciji vladajuće stranke prema opozicionim partijama, već u njenom odnosu prema građanima*. Kada su građani viđeni kao opozicija, može nam odmah biti jasno da je reč o partijskoj državi u kojoj više nema mesta ni za društvo, pošto i njega smatra opozicionim i stoga neprijateljskim okruženjem. Naravno, nisu organizacije i institucije te koje misle i nešto smatraju, već ljudi koji su u njima i koji ih vode, no pošto instrumentalno i praktično deluju, oni institucionalno i objektivno isključuju građane, što se svodi na oduzimanje ili uskraćivanje njihovih prava. Najpre to

rade nepoštovanjem postojećih zakona, a potom i njihovom izmenom, što je konačni cilj i ishod procesa deregulacije i urušavanja institucija kojem svedočimo.

Dakle, postoje dobri i na iskustvu zasnovani razlozi zašto naša zagovaračka kampanja nije usmerena na donosiocice odluka, odnosno na trenutnu vlast. Kao što smo rekli, ona je usmerena na demokratske opozicione partije i organizacije civilnog društva – prve koji pretenduju na vlast (budući donosioci odluka?) i udruženja koja mogu razumeti značaj napora organizacije civilnog društva do sebe, odnosno značaj neposrednog učešća u političkim procesima⁵. Ali pre svega, ona je na njih usmerena i njima upućena kao političkim akterima – organizacijskim entitetima koji imaju svoje programe, ciljeve i svoje političko delovanje, pred koje smo izneli predlog za očuvanje građanskog karaktera mesne samouprave o kojem treba *da donesu sopstveni stav i jasno predoče svoju poziciju*. Pored toga što su neke od novijih i liberalnijih stranaka u svojim programima već imali izvršeno sopstveno viđenje mesne samouprave⁶, kao neposredan razlog za obraćanje samo opozicionim partijama uzeli smo reakciju dve partije tokom kampanje za građanske izbore za savete mesnih zajednica, koje su je podržali, a u jednom slučaju se i obavezali da kao partija nikada više neće učestvovati na ovim izborima već će ih prepustiti građanima. Mislili smo da je

⁵ Organizacije civilnog društva, neformalne inicijative i pojedinci koji su nedvosmisleno prihvatili naš predlog su: Građanski preokret iz Zrenjanina, Most-art Jugoslavija i Dragan Stojković iz Zemuna, Borislav Gađanski iz Zrenjanina, neformalna građanska inicijativa naselja Stjepan Filipović iz Beograda, Sretenje iz Požege i drugi.

⁶ U pitanju je Zeleno-levi front proistekao iz građanskih inicijativa i civilno-društvenog polja, a zatim i Socijalistička partija Srbije koja je još za Miloševićevo vreme bila jedna od rekih partija koja je razumela značaj lokalnog organizovanja u mesnim zajednicama, pre svega sopstvenog članstva. Osim njih, ni jedna druga partija u svom programu nema deo posvećen mesnoj samoupravi i značaju neposrednog učešća građana, kako je naša analiza partijskih programa pokazala. Istraživanje *Stranke i lokalna samouprava* u dva dela je sproveo novinar Dalibor Stupar: <https://biltenstanar.rs/analize/ni-manjinama-lokal-nije-prioritet/> i <https://biltenstanar.rs/analize/analiza-partije-bi-gradane-daleko-od-samouprave/>

to dobra polazna tačka za diskusiju, odnosno za proces zagovaranja te smo im se obratili sledećim rečima:

„Dokument koji je pred vama dobili su svi koji su raspoloženi da nam se pridruže u procesu zagovaranja politike mesne i lokalne samouprave koja bi se zasnivala na neposrednom učešću građana i na distanci prema političkim strankama. To što su među našim sagovornicima i predstavnici političkih partija, trebalo bi da bude znak dobre političke volje da se politički sistem u Srbiji osmisli na drugačiji način od dosadašnjeg. Politički procesi u savremenom društvu moraju odgovarati njegovoj složenosti jer su izazovi koji stoje pred svakom upravom nesagledivi bez učešća ljudi kojima se upravlja. Uprava bez samouprave i prostora za civilno društvo i neformalne inicijative građana ne može biti demokratska niti efikasna.

U pitanju je radni dokument koji bi trebalo razvijati kako bi se artikulisao što jasniji predlog i zahtev za osnaživanjem i odbranom ste-

čenih prava i sloboda građana na lokalnu i mesnu samoupravu. Nastao je iz pokušaja sumiranja i refleksije neposrednog iskustva aktivista i rezultat je višegodišnjeg rada na terenu lokalne i mesne samouprave. Mišljenja smo da je ekspertiza za donošenje političkih odluka uvek na strani ljudi i da je ohabrivanje građana na učešće u političkom životu cilj svake demokratske organizacije, uključujući i partijsku. Emancipacija je cilj akcije koja stoji iza ovog predloga, a način da je održimo kao vrednost i princip donošenja odluka je nešto u čemu ni jedna organizacija ne može biti sama. Zbog toga smo odlučili da najpre porazgovaramo, razmenimo argumente i zajednički formulišemo predlog kojim bismo izveli potrebne zakonske promene u cilju decentralizacije i razvoja mesne i lokalne samouprave.“

Iz publikacije *Predlog za politiku decentralizacije – za očuvanje građanskog karaktera mesne samouprave* koju smo napisali i objavili za potrebe zagovaranja.

Još jedna važna okolnost koja ide u prilog odluci da se ovaj predlog iznese pred opozicione demokratske partije je da je komunikacija i diskusija sa njima neophodna za uspostavljanje šireg demokratskog prostora, pošto u ovom trenutku imamo sledeću situaciju: postoje unutarpartijske

odluke i komunikacija među partijama povodom organizovanja protesta koji traju od proleća 2023. godine, a zatim i novih izbornih koalicija, ali je komunikacija sa građanima i sa njihovim udruženjima iznova suspendovana, kao što je i unutarpartijska komunikacija svedena na minimum. U pitanju je dakle staro pitanje: ima li demokratije bez demokratskih stranaka? No njemu se pridružje i naše: *ima li demokratskih stranaka bez učešća vanstranačkih organizacija i inicijativa građana?*

To se najbolje moglo videti u novonastaloj situaciji u kojoj su građani od opozicije okupljene u koaliciju „Srbija protiv nasilja“ zahtevali smernice za dalje delovanje (često čujemo pitanje „Gde je plan?!“). Iznosili smo analize te situacije detaljnije u drugim tekstovima, a za ovaj kontekst je važno istaći da se od majskih protesta nakon masovnih ubistava desio oblik povezivanja građana i opozicionih partija uspostavljanjem poverenja koje ranije nije postojalo. Međutim, i pored toga, uključenje građana ne postoji. Osim u proteste i izbore, što su dve ključne, ako ne i jedine političke aktivnosti u kojima se u Srbiji očekuju građani, drugi oblici participacije se ne događaju od narodne inicijative koju je pokrenula organizacija „Kreni promeni“ i u kojoj je odziv građana bio velik, no ni tada nije politički mišljen. Pošto smo učestvovali u sakupljanju potpisa imali smo priliku da čujemo ljude i svi odreda su mislili da je reč o izbornoj kampanji, pošto se inicijativa događala neposredno pre parlamentarnih i predsedničkih izbora 2022. godine.

Sa druge strane, upitno je da li i članstvo u partijama pruža mogućnost da se u okviru nje iznose predlozi, planiraju akcije i deli politika ili je odlučivanje rezervisano samo za visoke stranačke funkcionere. Dakle, jedna stvar je unutarstranačka dinamika donošena odluka sa kojom nismo familijarni, iako smo imali prilike da čujemo izjave članova nekih partija da je potrebna i unutrašnja demokratizacija stranaka, a druga je komunikacija sa građanima, njihovim udruženjima i inicijativama koja nije razvijena. Posledica toga je osiromašenje demokratskog života u Srbiji, u čemu, kako vidimo, deo odgovornosti snose i oni koji osuđuju

pad demokratskih sloboda i govore o potrebi za reformu celokupnog stanja. Stoga smatramo da je naš predlog koji smo kao organizacija civilnog društva izneli pred demokratske opozicione partije neophodan i u širem kontekstu od konkretnog predloga – on za cilj ima i demokratizaciju samih partija ili bar proveru da li je ona danas moguća.

Generalni kontekst u kojem se proces zagovaranja odvijao i koji obeležava dinamiku političkog prostora u Srbiji jesu, pored redovnih, i vanredni izbori, jer oni čine da se partije i građani nalaze u neprestanoj izbornoj kampanji. Posledica toga je da mnoštvo ostalih tema, među kojima su i politička prava građana na neposredno učešće u donošenju odluka, nikada ne budu predmet diskusije koja bi vodila njihovom očuvanju i unapređenju. Ovaj problem ili stanje permanentnih izbora, detektovala je i Evropska komisija i javno ga saopštava u svojim izveštajima, ali to nema nikakvog učinka na aktere koji politiku vide isključivo u izbornim kampanjama i kampanjskom političkom delovanju (prolaznom, površnom i povremenom). „Nagovor na politiku“ bi se morao dogoditi među građanima.

Pored izostanka ukupne demokratizacije političkog prostora, kako je prethodno navedeno, a što možemo smatrati čak i suviše generalnom tvrdnjom, postoje konkretni primeri koji svedoče o padu specifičnih građanskih i političkih prava o kojima je ovde reč. Navedimo samo dva. Prvi je svakako rezultat izbora za savete mesnih zajednica u Novom Sadu i u mnogim mestima u Vojvodini 2021. godine, na kojima su prava građana da na njima učestvuju kao nezavisni kandidati narušena masovnom mobilizacijom članova vladajuće Srpske napredne stranke. Međutim, po našem sudu i kasnijoj potvrdi nekih članova opozicionih partija, ni one se nisu sasvim distancirale od uticaja na ove izbore i ko-

ristile su ih kako za posredno jačanje sopstvenih kapaciteta⁷ tako i za dodatnu i isključivu polarizaciju političkog prostora na vlast i opoziciju, dakle, podeljenog prostora u okviru kojeg građanima preostaje samo zauzimanje jedne od dveju strana.

A drugi primer je činjenica da je borba za spomenutu narodnu inicijativu za zabranu iskopavanja litijuma u Srbiji⁸, koja je u međuvremenu izgubljena u zgradi Narodne skupštine, po svemu sudeći napuštena. Za ovu narodnu inicijativu je po proceduri sakupljeno preko 30.000 potpisa građana Srbije, čime je ona postala legitiman zahtev ispostavljen prema donosiocima odluka i koji su o njemu morali da se izjasne. Međutim, ona je isparila iako je stigla na odredište, na pisarnicu Narodne skupštine Republike Srbije. Neke opozicione partije su tražile formiranje skupštinske komisije koja će otkriti šta se desilo sa narodnom inicijativom, ali do njenog formiranja nikada nije došlo. Iako je u pitanju skandal ogromnih razmera, deluje da javnost to prihvata kao normalno stanje u zemlji u kojoj afere sustižu i prestižu jedna drugu, nekažnjivost se smatra normalnom i opšteprihvaćenom, a od toga celokupnu pažnju građana i opozicije redovno odvlače učestali vanredni izbori.

⁷ Nakon izbora za savete mesnih zajednica u manjim mestima u Vojvodini poraženi nezavisni kandidati-građani mahom su postali članovi opozicionih partija, dok su u Novom Sadu takvi kandidati pobedili i oslobodili mesne zajednice, ali su takođe postali članovi opozicionih formacija (izbornih lista, grupa građana).

⁸ Narodnu inicijativu za zabranu iskopavanja litijuma organizovala je inicijativa Kreni-promeni iz Beograda.

TEMA SRBIJA KOSOVSKI FANTAZAM

BILTEN STANAR

NOVINE INICIJATIVE ZA LOKALNU SAMOUPRAVU | BRG | 14&17 | JESEN 2022 | BESPLATAN PRIMERAK

Da li je moguće misliti priznanje Kosova ako si Srbin?

1919. i slike hladnjače sa 80 leševa albanskih civila pronađene u Dunavu kod Kladova 6. aprila 1999. godine.

Ako je politika većina moguće, možda je trenutak da se pitamo i šta bi bilo nemoguće jedne politike? Da li je to ono teško kada smo rešili? Ludost mladosti ili starosti? Želja da sablaznimo javnost i akrenemo ili pitanje kojim želimo biti mrtvi kako bis- ili postaviti? Kada si mrtav, saznali smo nakon tić je tako mogao biti onaj koji ma Kosovo, pa je zbog toga pragmatizma postao je fenomen ka- zde god hoćeš budućnost ali ko se

političke vrste pripada, zaverili mnogi, uključujući i međunarodnu zajednicu koja je i predložila politiku „konstruktivne dvosmislenosti“ kako se javnost ne bi „oruđila“ od procesa sporazumevanja na putu sveobuhvatne normalizacije.

Kosovo je srce Srbije, njena kolenka, i baš zato niko ne sme da dovede ovu Istinu u pitanje. Njome se čuva teritorijalni integritet vlasti koju imenujemo zemljom, iako na Kosovo ogrošina građana Republike Srbije kročila.

O

Predlog i njegovo (ne)prihvatanje

Predlog koji smo izneli pred demokratske opozicione partije sadrži nekoliko segmenata:

- Javno se obavezati i jasno iskazati stav svoje političke stranke da su izbori za mesne zajednice građanski a ne stranački, i da ubuduće stranka neće izlaziti na ove izbore niti će stranački mobilisati ljude da na njih izađu kao kandidati.
- Uneti u program političke stranke sadržaj koji se tiče mesnih zajednica kao organizacija građana, i kojim se podstiče i ohrabruje neposredno učešće građana i poštuju izbori za savete mesnih zajednica kao građanski izbori.
- Pridružiti se procesu i akcijama zagovaranja za očuvanje građanskog karaktera mesne samouprave potpisivanjem zajedničkog *memoranduma*.

Ovim predlozima smo pridružili i predlog za Ustavne i zakonske promene, koji je ujedno i predlog za akcije koje je moguće zajedno artikulirati i realizovati:

- Uneti, odnosno vratiti, kategorije mesne samouprave u Ustav Republike Srbije, kao i rekonstruisati delove Ustava koji uređuju decentralizaciju državne uprave u cilju jačanja samostalnosti lokalne samouprave.
- Staviti van snage *Odluke o mesnim zajednicama* i izmeniti *Uputstvo za sprovođenje izbora za savete mesnih zajednica*.
- Naglasiti značaj instrumenata neposrednog učešća građana u procesima upravljanja i odlučivanja u mesnim zajednicama: *zbo- rovi građana, referendum, građanska inicijativa i samodoprinos*.

- Zakonom regulisati zbor građana kao primarni način donošenja odluka, dok bi savet mesne zajednice imao samo izvršnu ulogu. Drugim rečima, Savet treba da ima mandat zbora građana.

Iz publikacije *Predlog za politiku decentralizacije – za očuvanje građanskog karaktera mesne samouprave* koju smo napisali i objavili za potrebe zagovaranja.

Nizom održanih sastanaka i intervjuja, mišljenja članova partija i građanskih aktivista o građanskom karakteru mesne samouprave učinili smo dostupnim celokupnoj javnosti. Zaključili smo da je predlog iznet pred opozicione političke partije dosta složen, ali bi po našem mišljenju za njih mogao da bude i angažujući. Njegov prvi deo – *javno se obavezati i jasno iskazati stav svoje političke stranke da su izbori za mesne zajednice građanski a ne stranački, i da ubuduće stranka neće izlaziti na ove izbore niti će stranački mobilisati ljude da na njih izađu kao kandidati* – pokazao se i najproblematičnijim. Shvatamo svu težinu predloga koji je negativan, odnosno kojim se nalaže ovim političkim organizacijama da nešto *ne čine*, a to je da se u korist građanskog angažmana nedvosmisleno odreknu sopstvenog učešća u mesnoj samoupravi, no on bi mogao imati i svoju afirmativnu formulaciju ako se misli i na okruženje u kojem se odvija partijski rad. Predlog iznesen pred njih je ujedno bio i poziv da se aktivno uključe i pridruže procesu zagovaranja politike mesne i lokalne samouprave koja bi se zasnivala na neposrednom učešću građana i *na distanci prema političkim strankama* kako bi se oživeo politički život u lokalnim sredinama i bio ne samo korektiv njihovog rada, već i zaštita od jednopartijske hegemonije, što je odavno trend ne samo u Srbiji, već i u državama i političkim sistemima Evropske unije. Mađarski primer nije samo najbliži, već i dominantno uzoran za srpski od kada je Srpska napredna stranka na vlasti. Dakle, prihvatanje predloga je podrazumevalo jasnu svest ovih političkih aktera da prostor mesne samouprave i angažman građana u njemu mora biti izgrađen na distanci prema partijskom organizovanju, odnosno na distanci i prema njihovim političkim, odnosno stranačkim organizacijama.

Kao što je napomenuto, ovaj predlog, osmišljen neposredno nakon izbora za savete mesnih zajednica u Novom Sadu 2021. godine, imao je tada možda više smisla nego danas, jer su nezavisno pokrenute i organizovane akcije građana opozicione partije ohrabrivale i, kako je rečeno, same dolazile do zaključka da na mesnim izborima ne treba da učestvuju mobilizacijom svog članstva i kampanjom u svom aranžmanu⁹. To je bilo vreme nepoverenja građana u opozicione partije i politiku uopšte, a koja se jedino pripisivala vlasti i partijama. Imalo je tada, a mi smatramo da i dalje ima smisla da stranke naprave iskorak, izjasne se i obavežu da će prepustiti mesnu samoupravu građanima i ohrabre ih na neposredno učešće u politici jer će tako na pošten način izgraditi poverenje i u sopstvene organizacije. Međutim, dobili su ga za manju cenu jer su se građani nakon masovnih ubistava našli u nemilosti celokupnog sistema vladavine u Srbiji kada se nasilje vlasti prelilo na obrazovni i vaspitni sistem, odnosno na javnu i privatnu sferu života. Nakon masakara u beogradskoj školi i okolini Mladenovca dogodio se prećutni sporazum sa strankama koji je narod i bez potpisa overio svojim pristajanjem na zahteve koji su se ticali izbornih uslova, a potom i na izbore bez ispunjenja zahteva. Dogodio se obrt prethodnog sporazuma sa narodom koji su stranke potpisale 2019. godine, takođe na protestima koje je pokrenulo nasilje vlasti, ali tada prema opozicionim političarima. Tadašnji sporazum – sporazum sa nepoverljivim građanima – zaključen je bojkotom parlamentarnih izbora, a ovaj će po svemu sudeći završiti ulaskom opozicije u skupštine i parlament iako su izbori pokradeni na najbrutalniji način do sada.

Naši nalazi takođe govore da su ovaj predlog o ne-učešću sklonije da prihvate partije koje su manje zainteresovane za mesnu samoupravu. Međutim, one partije, uglavnom nove i liberalne, koje su izrazile interesovanje za ovaj oblik neposrednog učešća građana i podržavale ga,

⁹ Konkretno, građane je podržao današnji Zeleno-levi front, a na prepuštanje mesne samouprave građanima se javno obavezala Demokratska stranka, njeni gradski i pokrajinski odbori.

danas pribegavaju stavu da su mesne zajednice prva tačka mobilizacije građana za opozicionu politiku, što znači i partijsku, pošto se podrazumeva da reč opozicija znači opoziciona partija. U takvoj politici građani su pre svega birači – računa se sa njihovom izlaznošću – ali se od izbora 2022. očekuje da zauzmu poziciju kontrolora, što je novo i sasvim sigurno za Srbiju specifično, pošto su u njoj sami izbori i izborni uslovi politički problem, a ne izbor određene „političke opcije“. U tome, čini se, i ove opozicione, demokratske, liberalne ili, kako se to nekada govorilo, građanske partije, vide jedini mogući odgovor na zaposedanje mesnih zajednica od strane vlasti i vladajuće partije kao i način da ona bude pobeđena. Smena režima Srpske napredne stranke je uslov svih uslova, odnosno, jedini način da se ispune neispunjeni uslovi protesta, kako je i bilo rečeno i mišljeno kada je doneta odluka da se sa protestima stane i zahtevaju vanredni izbori.

Drugim rečima, mesna samouprava i mesne zajednice, koje su i dalje statutima određene kao *organizacije građana*, partije ne vide kao prostor za neposredno, dakle direktno, nereprezentativno i stalno prisustvo građana u prostoru politike. Njihovi argumenti se kreću od toga da je mesna samouprava „vežbaonica“ za buduće učešće građana u reprezentativnoj i izornoj politici, i da je ono poželjno ako je preko članstva u njihovim partijama, do toga da partije ne mogu zabraniti članovima svojih lokalnih odbora da se kandiduju na izborima za savete mesnih zajednica, jer bi to značilo narušavanje autonomije njihovog odlučivanja i delovanja u lokalnim sredinama. Za ovaj poslednji argument moguće je naći opravdanje jer to i jeste problem sa kojim će se svako mišljenje mesne samouprave u malim sredinama suočavati. Pokazalo se da su pritisak i dominacija vladajuće stranke i centralističke politike u socio-ekonomski devastiranim jedinicama lokalne samouprave apsolutni. Nisu u pitanju samo ruralne sredine, već su to po urbanističkom kriterijumu mali i srednji gradovi koji su sa privrednom propašću izgubili i autonomni društveni prostor iz kog bi nastala potreba

za nezavisnim kandidatima za savete mesnih zajednica. U još manjim i izolovanim sredinama ne postoje druge institucije lokalne samouprave osim mesnih zajednica, tako da su one njihovo jedino sedište (mesno uprave), što po sili izvršne vlasti u njih automatski uvodi partijski sistem organizacije i delovanja. Opoziciono delovanje u takvim sredinama ne može biti drugačije od partijskog, jer ljude u tim sredinama nema ko da zaštiti niti postoji prostor građanskog društva pred kojim bi se vlast morala odnositi kao uprava prema samoupravi. No, sa novim odlukama o mesnim zajednicama i velike gradove očekuje ista sudbina – ukidanjem prava predlagača nezavisnog kandidata da bude član proširenog biračkog odbora na izborima za članove saveta mesne zajednice ukida se građanski karakter mesne samouprave i ona postaje poprište stranačkih sukoba i nadmetanja.

Rad na promeni zakonskog okvira mesne samouprave

U smislu zakonskog okvira, predlog kojim bi se opozicione stranke izjasnile o građanskom karakteru mesne samouprave, prihvatile ga i nedvosmisleno stale iza njega, najčešće je dočekan komentarima da zakon koji bi sprečio njihovo učešće na izborima za savete mesnih zajednica ne postoji. Taj argument ne stoji jer postojeći statuti mesnih zajednica još uvek svedoče o normi kojom su mesne zajednice organizacije građana u kojima oni na neposredan način učestvuju u njihovom radu, počevši od izbora saveta. Činjenica da su statuti nastali u vreme kada je parlamentarna demokratija postala ustavom definisan politički sistem u Srbiji, govori nam da se nalazimo u prostoru političke volje i odnosa političkih snaga, odnosno tumačenja normi koje imamo i koje su još uvek važeće. Zašto kriterijum po kome se norma tumači u javnom interesu ne bi bio dovoljan da se stranke obavežu politički da neće mobili-

sati svoje članstvo za izbore i kandidaturu za savete mesnih zajednica? I još jasnije: zašto programski cilj ne bi bio zakonsko normiranje zabrane učešća političkih stranaka na izborima za savete mesnih zajednica? Na to pitanje smo takođe dobili odgovor – doduše samo od jedne partije – a on bi se mogao svesti na problem trenutka i okolnosti u kojima bi tako nešto bilo moguće. Iskazano je načelno slaganje, ali i obrazloženje da opozicione stranke u ovakvim uslovima nisu u mogućnosti da menjaju zakone, pri čemu bi se opet istakla nužnost smene nedemokratskog i autoritarnog režima pošto je to uslov svih uslova. Naš predlog se zato i ne iscrpljuje u zahtevu za izradom takvog zakona. Osim toga što smatramo da nije neophodno zakonom normirati nešto što bi trebalo da bude politička odluka, mi mislimo i da je potrebno dinamiziranje i otvaranje procesa odlučivanja i unutar političkih stranaka.

Iako nemoguća, izrada novog zakonskog okvira u ovom trenutku nije ni neophodna, jer smatramo da je najpre potrebno zaustaviti njegove izmene koje uveliko sprovodi vlast. Da podsetimo, proces izmena akata koji regulišu rad mesne samouprave započeo je izmenama Zakona o lokalnoj samoupravi pre šest godina. U ovom periodu smo pratili, analizirali i obaveštavali javnost o ovim izmenama koje smo nazvali *parlamentarizacijom mesne samouprave*. Ona se sprovodi usvajanjem novih Odluka o mesnim zajednicama, novom regulacijom izbora za savete mesnih zajednica i novih statuta ovih lokalnih, građanskih institucija. Ono što je iznova važno nepomenuti jeste da je parlamentarizacija ovog prostora strukturna: uveden je proporcionalni izborni sistem koji onemogućava da se građani kao pojedinci kandiduju na izborima za savete mesnih zajednica već moraju da formiraju liste (poput parlamentarnih izbora); nezavisno posmatranje ovih izbora više neće postojati (ukinuti su članovi proširenog biračkog odbora); a značaj i ingerencije instrumenata neposrednog učešća građana u mesnim zajednicama poput zborova građana, građanskih inicijativa i samodoprinosu je minimalizovan i gotovo obesmišljen. Ovim je praktično stavljena tačka na

građanski karakter mesne samouprave i ona je time na sigurnom putu da postane još jedan *nivo vlasti*, umesto prostor neposrednog učešća građana u politici.

Upravo zato predlog za očuvanje građanskog karaktera mesne samouprave uključuje rad na izmeni ovih opštih akata i on je iznesen kako pred opozicione partije, tako i pred građane. Po građane je ova situacija naizgled povoljnija jer u građanskim institucijama, kao što su mesne zajednice, oni imaju mogućnost da iniciranjem zborova građana utiču na izradu i usvajanje njihovih statuta. To smo predložili i predložili posebno savetima mesnih zajednica u kojima većinu imaju nezavisni kandidati, s obzirom da novi statuti u Novom Sadu još uvek nisu usvojeni. Odgovori i organizovane akcije po ovom pitanju nisu usledili i to nam govori o nedovoljnom kapacitetu građanskog angažmana u mesnoj samoupravi.

Predlog i poziv su upućeni i opozicionim političkim partijama i oni su se odnosili na neophodnost ukidanja Odluka o mesnim zajednicama i drugih opštih akata kojima vlast nastoji da suspenduje građanski karakter mesne samouprave. Iako bi se mogle složiti sa intencijama vlasti da od mesne samouprave učini još jedan nivo reprezentacijske politike umesto neposredne i građanske kako bi neometano na njima mogle da učestvuju mobilizacijom sopstvenog članstva, neke od opozicionih partija su pokazale spremnost da rade na izmeni ovih akata. Ta spremnost se očitovala kroz ukazivanje na potencijalne pravne smernice koje je moguće preduzeti, poput podnošenja ustavne žalbe kojom bi se utvrdila (protiv)ustavnost izmenjenih opštih akata.

Međutim, pored davanja smernica, otvoreno pitanje ostaje da li su opozicione partije spremne da alociraju, odnosno, preusmere deo svojih kapaciteta da bi se bavile ovim problemom, s obzirom da se nalaze u permanentnoj izbornoj kampanji. Kada kažemo kapacitete, ne mislimo samo na pravnu podršku i konsultacije, već i na članstvo koje bi mogli da pozovu i mobilišu za učešće u odbrani prava na neposredno učešće u politici kroz svoje organe, programe i akcije. Ideja građanske mesne samouprave zaslužuje status koji po definiciji ima odbrana građanskog

društva i pravne države, a po tom kriterijumu se stranke i određuju kao demokratske. Do sada je jasno da smo uverenja da demokratske partije ne bi trebalo da mobilišu svoje članstvo na izborima za savete mesnih zajednica, ali ne mislimo da je odbrana prava građana na neposredno učešće u politici protivstranačka i protivparlamentarna. Demokratske stranke bi morale da se zalažu za radikalizaciju demokratije iako je i sama kategorija demokratije pod udarom i sumnjom od kada su se pojavili autoritarni režimi i u Evropskoj uniji. Odbrana institucija neposrednog učešća građana u politici obavezuje i stranke na akcije podrške organizovanju zborova građana i narodnih inicijativa koje nisu isključivo skupštinske. Redovan stranački rad podrazumeva rad sa ljudima i u okviru njega bi trebalo da je omogućeno učešće građana, neformalnih inicijativa i civilnog društva. Kreiranje politika u demokratskom društvu bi moralo da se bazira na poliarhijskom principu kojim bi se i same stranke transformisale u skladu sa zahtevima i potrebama kompleksnog društva i još složenijih problema savremenosti sa kojima se svi suočavamo, bili mi angažovani kroz stranke ili na neki drugi način.

Zaključak & preporuke

Kakav zaključak možemo doneti i šta možemo preporučiti nakon godinu i po dana zagovaranja građanskog karaktera mesne samouprave? Kao što smo rekli na početku, naše preporuke su predlozi – politički predlozi, iako smo organizacija civilnog društva. Grupa za konceptualnu politiku se zalaže za politiku civilnog društva i njen odnos prema vladi, koji je čini nevladinom organizacijom, podrazumeva i distancu prema partiji kao organizacionom obliku političkog delovanja. Omogućiti drugo i drugačije je imperativ našeg rada u cilju izumevanja načina na koji se čovek orijentiše i snalazi u političkim sistemima koje kreiraju sile kojima najščešće ne zna ni uzrok ni posledice, ali ih ipak oseća i podnosi. Utoliko više i teže što je manje angažovan i uključen, a oblici uključivanja koje ne kreira sam već su prostor u kome se ne nalazi

svojom slobodnom i autonomnom voljom. Zato je potrebno rehabilitovati reč politika i insistirati na tome da ta rehabilitacija ne ostane fraza: „sve je politika“. To se već dogodilo u Srbiji i danas samo vlast i Srpska napredna stranka politiku smatra lošim i prljavim poslom. Na strani građana i opozicije došlo se do konsenzusa da je politika dužnost i obaveza odgovornog građanina, međutim na strani režima se događaju promene koje još nismo u stanju da sagledamo. Depolitizacija koja se krije iza optužbi da je svaki prigovor na upravljanje i otpor lošoj upravi, upravi koja nije po meri ljudi i građana, samo politika – opoziciona politika – simptom je krize legitimiteta trenutne vlasti u državi, ali i pokušaja da se izlaz nađe u neutralnosti vlasti koja je nesmenjiva. Krađa izborne volje građana kakvu do sada nismo imali dokazuje da režim više ne može računati sa izborima, pa onda ni sa simuliranjem demokratije pred međunarodnom zajednicom. Rešenje će morati da potraži u radikalnijim merama kakve se već primenjuju u režimima koji Aleksandru Vučiću i služe za uzor. Reakcionarne sile zauzimaju pozicije na globalnoj političkoj mapi već duže vreme, a od Kovida i rata u Ukrajini one su se pokazale u formi mogućeg modela za izlazak iz krize globalizacije kao globalne krize u kojoj je građanin puki civil i neprijatelj naroda, kako se u staljinističkom režimu Sovjetskog saveza nazivao strani agent – titula koju danas nose aktivisti nevladinih organizacija u Putinovoj Rusiji. Hoćemo li to dočekati ili je već stiglo, ostaje za političku analizu situacije koja nije puko fraziranje o značaju i važnosti politike. Zato je prva preporuka da se politika kao kategorija emancipuje od vlasti i partije kao jedinog oblika angažmana, i da se građani pozovu i ohrabre na politiku odbrane svojih političkih prava, jer ona su politički izraz pravne kategorije građanskog prava. U tom smislu Grupa za konceptualnu politiku zastupa politiku civilnog društva, što se na upravnom i administrativnom nivou izražava kategorijom neposrednog učešća građana u lokalnoj i mesnoj samoupravi.

Generalni zaključak bi bio da pored učešća na izborima i jačanja sopstvenih organizacionih kapaciteta, opozicione političke partije nisu spremne da prave druge prostore politike i time doprinesu dinami-

ziranju političkih procesa i demokratskog života u Srbiji. Konkretniji zaključak koji možemo da donesemo u okviru procesa zagovaranja je da su demokratske opozicione političke stranke sa kojima smo se sreli otvorenije za saradnju na promenama opštih akata koji regulišu rad ovih institucija, a manje otvorene za obavezivanje da neće učestvovati na izborima za njihove savete mobilizacijom svojih članova. Umesto da ih prepuste građanima i civilnom društvu podstičući ih da učestvuju u lokalnim politikama, stranke ovaj prostor radije vide kao poligon za mobilizaciju novog članstva ili kao volju lokalnih partijskih odbora koji imaju određeni nivo autonomije odlučivanja. Dakle, ono što je na delu je nedovoljno razumevanje značaja direktnog učešća građana u političkim procesima i u sistemu institucija mesne samouprave, iako smo pomak na generalnom planu uspeli da evidentiramo. Zahvaljujući organizacijama civilnog društva, poput naše, i građanima koji su se angažovali na izborima za savete mesnih zajednica, stav opozicionih partija je delom promenjen: od toga da su smatrali da skupštine stanara i mesne zajednice nikako ne mogu biti mesta politike, do toga da upravo one čine jezgro svakog političkog procesa i angažmana ljudi.

Osim ponavljanja ovde izloženih predloga prema demokratskim političkim partijama i organizacijama civilnog društva koji nisu iscrpljeni i koje je potrebno i dalje zagovarati, koje preporuke možemo da damo? Na kraju krajeva, koje preporuke možemo da uputimo sami sebi kao organizaciji koja se za sada jedina fokusirano bavi očuvanjem građanskog karaktera mesne samouprave? Do sada stečeni uvidi govore da je potrebno *fokusirati se na lokalne sredine i na opštine*, kao i na lokalne odbore partija kako bi se ne samo video nivo njihove autonomije odlučivanja u odnosu na centralu stranke, već i da bi se konkretno pristupilo lokalnim akcijama. Te akcije se mogu kretati od izmena opštih akata koji regulišu rad mesne samouprave a koje donose opštine, do iznošenja predloga pred lokalne odbore partija koji mogu da podstiču građane da neposredno učestvuju u lokalnim politikama i da se obavežu da neće mobilisati svoje članstvo na narednim izborima za savete mesnih zajednica.

Bilten Stanar kao medij zajednice

U završnom izveštaju jednog projektnog ciklusa trebalo bi nešto reći i o „Biltenu Stanar“. Reč je o jednom *mediju zajednice*, kako se to kaže u žargonu kojim se koriste nevladine organizacije, a koji smo mi, svojevremeno, nazivali *organom* „Inicijative za lokalnu samoupravu“. Obimna je literatura o alternativnim medijima i u njoj se može pronaći mnogo inspirativnih definicija medija zajednice, no za nas je važnije, bilo i ostalo, da sami reflektujemo ono što radimo i proizvodimo jer smo u medijima kroz koje smo se oglašavali – a to nije samo štampani Bilten Stanar – artikulisali naše političke predloge. Sa njima smo, ne samo sa informacijama, izlazili pred ljude i u javnost u pokušaju da otvorimo prostor za drugačije mišljenje i drugačiju politiku od dominantne, a pre svega sa namerom da pokažemo da se politika ne svodi na stranačku i izbornu. Politika za koju smo se zalagali je politika civilnog društva i mi smo smatrali da je njegova odbrana neophodna u uslovima kakvi se stvaraju sa režimima koji su se zaglavili u onome što se devedesith nazivalo „tranzicijom“. Ali pošto stvar sa civilnom društvom stoji loše i po svemu sudeći biće još gore, i to ne samo u Srbiji, naš se Stanar pretvorio u medij *zajednice istomišljenika*: zajednice ljudi koji su nalazili zajednički interes u tome da razmene mišljenje po važnim političkim pitanjima i tako stvore, makar i privremeno, jedno *mesto mišljenja*.

Sloboda govora i mišljenja izmiče pažnji javnosti iako se dosta govori o potrebi za slobodnim medijima. O mišljenju kao da se ne misli u Srbiji i za to postoje ozbiljni razlozi, možda i teži za razumevanje, s obzirom da je složenost govora i mišljenja nešto što ne uspeva u komercijalizaciji ekonomije pažnje, na koju su usmereni ključni igrači u medijskoj produkciji, a to su, unajkracem, vlast i kapital, koji nisu samo dominantni oglašivači u medijima. Reklama nije jedino mesto i način oglašavanja,

dominacija diskursom i temama daleko je ubedljiviji način ovladavanja mišljenjem ljudi čak i kada je pažnja rasuta i slaba.

Misliti drugačije, imperativ je politike koliko i saznanja ako je potrebno izaći iz situacije koja je nepodnošljiva, a problemi koji se nabacuju smatraju nerešivim. Što se politike tiče, mi smo pred ljude i javnost izlazili sa predlozima, a pisanjem i objavljivanjem napisanog želeli smo ostaviti trag svojih akcija i mišljenja, koji bi bez tog beleženja i objavljivanja ostali u mraku – neartikulirani i drugima nedostupni. Možda takav oblik subjektivirane otvorenosti prema drugome nije više na ceni, no mi smo mišljenja da bi svaka organizacija civilnog društva trebalo da ima svoje glasilo. Medijski prostor bi se pluralizovao i mi ne bismo imali samo lokalne medije kao medije zajednice, već i medije zajednica koje su *zajednice akcija i inicijativa*, zajednice mišljenja, života i rada. Drugim rečima, mogu li na medijski način organizacije civilnog društva biti prisutne u javnosti i može li se čuti i drugačiji glas iz lokala, a da to nije *samo* glas novinara? Lokalni mediji su samo jedan od načina da ljudi, nevladine organizacije ili udruženja, medijalizuju socijalnu interakciju i komunikaciju sa svojim okruženjem. Oni su po formatu i metodologiji nešto što možemo smatrati klasičnim medijima i kad su *novi*, digitalni, pošto su uglavnom odraz nacionalnih, prenose njihove vesti, ili pak zadovoljavaju komunalne potrebe lokalnih čitalaca. Politički komentari i analize su retkost, a na nedostatak istraživačkog rada u medijima poznati su prigovori, čemu su uzroci pronađeni u nedostatku resursa (vremena i novca). Lokalno je po navici mišljeno kao komunalno, iako su ljudi svesni da u Srbiji nema ni jednog komunalnog pitanja koje ne zavisi od rešenja koja se nameću sa vrha ili iz centra.

Jer, šta je lokalno ako ne referiše na globalno! Mesna samouprava i pitanje održavanja nasleđenog stambenog fonda su mesta odakle je *Stanar* ponikao. Ali mesna samouprava nije samo lokalno pitanje, niti je samo nacionalno u smislu da je definisano i omeđeno zakonima države Srbije, već je ono univerzalno i u tom smislu globalno jer se odnosi na

političko pravo ljudi da na neposredan način učestvuju u donošenju odluka.

Naše pitanje je od početka bilo imamo li i mi pravo na istraživanje i kako se na njega gleda kao na ljudsko pravo. Borba za primat i pravo organizovanja je otvoreno pitanje i mi smo se sa njim suočili u akcijama koje smo preduzimali. Stranačka organizacija političkog života nastoji da potisne autonomne organizacije građana i o tome je u ovom izveštaju takođe reč. Međutim, šta je sa istraživanjem kao pravom da sami ispitujemo svet oko sebe, da samostalno saznajemo i mislimo u vremenu koje nazivaju dobom post-istine i kada se racionalno sumnja u svaku, pa i naučnu istinu? Hoćemo li biti u stanju da odgonetnemo ili identifikujemo mišljenje ljudi iza takvih sumnji i možemo li mu pristupiti bez nipodaštavanja? Šta nam poručuju ljudi koji ne veruju u stručno i naučno mišljenje o problemima koji se nižu jedan za drugim i kumuliraju u stanje opšte nesagledivosti i opskurnosti? A da li je, pored novinarskog i naučnog, moguće imati i civilno istraživanje, odnosno imaju li organizacije civilnog društva, inicijative građana i sami građani pravo na istraživanje i može li se istraživačka racionalnost pobuditi kod ljudi?

Ulog je, naravno, sloboda, što znači i politika. Ljude niko ne pita za mišljenje, ali se i sami ljudi trude da misle kako im se kaže, kako im se nalaže i nameće, ili pak odbijaju da slobodno iznesu svoje mišljenje. Problem ćutanja i izbegavanja situacija u kojima bi se moglo slobodno izjašnjavati i predlagati težak je etički i politički problem i sa njim se retko hvatamo u koštac. Pitanje emancipacije se ne svodi na demokratske uslove održavanja izbora i slobode medija te ćemo se sa njim, pre ili kasnije, svi suočiti. Hrabrost da kažemo šta mislimo i da mislimo svojom glavom u osnovi je ideje prosvećenosti i ona je u više navrata prolazila kroz prizmu kritike, kao što je i sama kritika kritikovana i mišljena kao drugo od kritike. Sloboda izumevanja je nešto sa čim bismo mogli nastaviti dalje, ali je potrebno još dosta rada da se miš-

ljenje oslobodi tutorstva koje je možda i u osnovi nepoverenja koje se danas uzima zdravo za gotovo a pod znakom racionalne i kritičke promišljenosti. Politička je situacija još teža jer ljudi uprkos svemu misle, ali misle isključivo za sebe. Ljudi misle i kada toga nismo svesni ili nam ne polazi za rukom da ih čujemo. Ljudi misle za sebe i svako je danas za sebe, a nepostojanje zajedničkog mesta ili nekakvog „mi“ otežava razumevanje i pristup drugome. Danas se na svako „mi“ odgovara kritičkom opaskom „ko smo to mi?“, čime se gubi mesto mišljenja koje je u osnovi politike. Ako je to i bilo kritički opravdano, politički se pokazuje kao ozbiljan, možda i nerešiv problem. Politika nije teorija, ali jeste mišljenje i u pitanju je intelektualnost ljudi koja ima svoj način pristupa stvarnom i sopstevni metod ispitivanja tog pristupa. To je, međutim, još uvek neprihvatljivo za mnoge, a posebno za stručne poznavaoce stvarnosti društvenog i ljudskog bića, i u tome je osnovni problem pristupa političkom jer ovaj se ne iscrpljuje u zahtevima za demokratijom.

Lokalno je za nas postalo kategorija koja više ne označava teritoriju administrativne podele uprave, već perspektivu iz koje se gleda čak i na stvari od „nacionalnog“ i „globalnog“ značaja. U uvodnoj reči „kosovskog broja“ napisali smo šta pod tim mislimo:

„Naše uzemljenje su lokalne politike na kojima kao udruženi građani radimo poslednjih deset godina. Na lokalne politike smo uvek gledali kao na političko pravo ljudi na neposredno učešće u političkim procesima. Međutim, u završnici ovog dugog perioda, vidimo da su one postale deo reprezentativnih politika i programa novih političkih pokreta i partija koje danas deluju i iz parlamenta. Lokalne

građanske inicijative su postale ustupak vlasti i deo parlamentarnih i partijskih politika, a ne političkih procesa u kojima se ostvaruju prava i slobode građana da se autonomno udružuju, okupljaju, organizuju i nešto predlažu iz svoje, lokalne, perspektive. Borba za preživljavanje je nadvladala političko pravo čoveka da učestvuje u politici ne samo preko svojih izabranih predstavnika, već i nesposredno, što je svakom građaninu i građanki Srbije još uvek garantovano zakonima ove zemlje i dokaz političkog kapaciteta ljudi koji su stvarali norme očuvanja i naših političkih sloboda. Međutim, dobro znamo da se zakoni ne moraju poštovati, štaviše, tolerišu se, pa i poštuju njihovo kršenje, ili je, pak, dovoljno, što je ovde slučaj, da se izborna prava ljudi samo ostave po strani, pa da i sami građani napuste duh zakonâ koji garantuju njihove slobode. Međutim, od lokalnih politika vanparlamentarnog sistema ipak je nešto preostalo.

Preostao je lokalni rakurs, odnosno lokalni pogled i na globalna pitanja u ime kojih nam se obično oduzima reč. Ta perspektiva je nastavak naše borbe za našu političku emancipaciju i mi se ujedno pitamo šta će preostati, kakav ćemo demokratski život voditi dobrovoljnim odustajanjem od stečenih prava i sloboda, odnosno svođenjem rešavanja krupnih političkih pitanja samo i isključivo na politiku vlasti. U ratno vreme, a ono je već dugo takvo, lokalni rakurs o kojem je ovde reč predstavlja i naš pristup politici mira kojom danas iz građanske, civilne, perspektive posmatramo i pitanje priznanja nezavisnosti Kosova.“

Na rat u Ukrajini i politiku priznanja Kosova, na masovna ubistva u Beogradu i okolini Mladenovca, a onda i na pitanje političkog kapaciteta ljudi u Srbiji, pokušali smo da gledamo iz našeg ugla. Lokalno i subjektivno. To su bila i ostala opasna i pitanja teška za medijsku probavu čak i kada se neka od njih smatraju zaključenim. Prijateljska opaska na naše razočarenje prijemom i odsustvom adekvatnog odgovora koji bi političko pitanje priznanja Kosova trebalo da izazove, ukazala nam je na problem sa kojim, izgleda, nismo u stanju da se nosimo. Mnogi naši istomišljenici i potencijalna publika *Stanara* smatraju da je nezavisnost Kosova faktička stvar, a neki od njih misle i da su ga *sami* priznali, i to u vreme kada je još bilo moguće sprečiti rat koji će dovesti do etničkog čišćenja, humanitarne katastrofe i ratnih zločina. No naš politički predlog, da kao građani Srbije priznamo Kosovo, bio je upućen svima i mi smo ga ponovo izneli jer smo smatrali da je on izraz mirovne poli-

tike koju kao ljudi možemo voditi u vreme kada se u Ukrajini vodi rat za slobodu i nezavisnost. Smatrali smo da je potrebno da svako u svom okruženju – u sredini na koju može imati uticaj – vodi politiku mira i da je to način na koji ljudi mogu odgovoriti na izazove globalnog rata.

Od objavljivanja broja o ratu u Ukrajini i izborima iz kojih je ovaj rat bio gotovo isključen, kojim smo se zauzeli, u tom trenutku, za primerenu mirovnu politiku osuđujući agresiju Rusije i, pokušavajući da u ukrajinskoj odbrani vidimo nacionalni otpor koji je bez presedana, videli smo da se još nešto dešava: dogodilo se naše razvrstavanje, razvrstavanje ljudi koji su do juče bili istomišljenici po pitanju rata u Jugoslaviji. Opređeljivanje za rusku stranu protiv „Zapada“, bez obzira na nivo destrukcije po Ukrajinu i ukrajinski narod koji je ovaj rat doneo, podelilo je i desnicu i levicu, i „prvu“ i „drugu“ Srbiju. Ono što smo za iznenađenjem zaključili jeste da se opređeljenjem za Rusiju, a protiv ukrajinskog otpora, ljudi mogu opređeliti i protiv ljudskih i građanskih, odnosno političkih prava – kao da im ni pravo na protest, na slobodu mišljenja i udruživanja nije više potrebno.

Naš poziv na priznanje Kosova je bio predlog za mirovnu politiku koju bismo kao ljudi mogli voditi za vreme rata koji je u toku i koji se više ne događa samo u Evropi. Bio je to politički predlog u ratnim okolnostima, ali se pokazalo da su naši uslovi dominantniji od globalnih jer bitno nadodređuju sve procese u ovom društvu, uključujući i one mišljenja i osećanja. Sloboda da se *priznanje* Kosova misli i *prizna* kao *političko mišljenje* ne prihvata se ni sa novim generacijama u srpskom parlamentu. Niko se ne usuđuje da brani slobodu takvog mišljenja, iako je ono Ustavom zagarantovano. Preambula kojom se ljudi zastrašuju nije drugo do pravni izraz „kosovskog zaveta“ i nema obavezujuću snagu (u suprotnom, bilo bi proglašeno ratno stanje – na šta i pozivaju parole i grafiti „Kada se vojska na Kosovo vrati“). Međutim, nove generacije političara ne žele da se suočavaju sa tim problemom i prepuštaju ga „odraslima“ i njihovoj diplomatiji „konstruktivne dvosmislenosti“, a

sklone su čak i zastupanju takve diplomatije iz brige da se ne ogreše o biračko raspoloženje.

Snaga ovog raspoloženja – uverenja, predrasude i odlučnost ljudi u Srbiji – bili su lajtmotiv svih naših temata. Doticali smo se toga šta ljudi misle i na tome radili od osnivanja Grupe za konceptualnu politiku. Pitati ljude za mišljenje i čuti ga, smatrali smo načinom na koji se može prići njihovom *subjektivnom*, ali i bili uvereni da se do njega može doći samo *ako ima mišljenja* – ako ima šta da se misli sa ljudima preko njihovih propozicija ili predloga koje stavljaju jedni pred druge – preko onoga što smatraju mogućim u situaciji koju sami analiziraju i iz koje žele izaći ili je promeniti. Ispitivanje politike *iz same politke* bio je naš interes, a uslov za to je bio, smatrali smo takođe, da i sami vodimo svoju politiku. Mislili smo da je ispitivanje politike moguće kada postoji politika u kojoj učestvujemo, držeći se pritom na distanci od stranačke politike. Ali to vreme je za nama.

„Civilni sektor“ prolazi kroz promene koje ljudima koji se u njemu prepoznaju (rade i snalaze) ne idu na ruku i naš je utisak da smo došli do kraja jednog ciklusa, jedne epohe ili sekvence, koja je po našem mišljenju trajala oko trideset godina. Iako nismo u stanju da precizno datiramo njen početak i kraj, rekli bismo da se u prostoru i vremenu koje iskustveno možemo zaključiti (sagledati) početak okvirno poklapa sa padom Berlinskog zida i ratom u bivšoj Jugoslaviji, a dovršava sa Kovidom i ratom u Ukrajini. Rat u Izraelu i Gazi izgleda nam kao širenje fronta istog sukoba koji postaje svetski, a možda i rata koji se još uvek ne proglašava. „Činove rata bez rata“, o kojima je pisao Pol Virilio osamdesetih godina prošlog veka, zamenio je „Novi rat“. Meri Kaldor ga je konceptualizovala na iskustvu rata na prostoru bivše Jugoslavije i od tada imamo kriminalce u ulozi državnika i vojskovođa koji svoje intervencije ne proglašavaju ratnim iako uživaju što ih takvim ipak doživljavamo (i jedno i drugo: kriminalce ratnicima, a intervencije ratnim). Rekli bismo da ekonomija rata i brutalnog oružanog nasilja uspostavlja

novi način proizvodnje koji više ne počiva na ekonomskoj prinudi i možda zato mnogi imaju utisak da se nalazimo u nečemu što je nalik starom ili feudalnom režimu. Nismo još uvek spremni da o tome pišemo, niti u ovakvom izveštaju ima prostora za to, ali smatramo važnim da ukažemo na tačku sa koje gledamo na svet oko sebe i zauzimamo politički stav. Povlačenje građana pred partijom i državom govori nam o reakcionarnom kretanju kojim će se uspostaviti poredak u kojem demokratija i sloboda govora i mišljenja možda neće biti vrednosti do kojih je ljudima stalo. Decembarски izbori iznose na videlo nešto što nije samo krađa ili zloupotreba vlasti u izbornom inženjeringu. Situacija u kojoj dva miliona ljudi, uz podršku čitavog policijskog i sudskog aparata, učestvuje u izbornoj krađi govori nam o stanju *građanskog rata bez ratnih činova*, ako sada obrnemo Viriliovu tezu. Kriminalizacija čitavog srpskog društva dovela je do nečeg potpuno novog a principi i uzusi pravne države padaju pred činjenicom da dva miliona ljudi – birača i simpatizera, dobrovoljaca ili ucenjenih ljudi – ne može biti zakonski i krivično gonjeno.

Za stanje rata bi se moglo reći da je *realno* politike, odnosno stanje kada svaka iluzija o demokratskoj i politici koja počiva na suverenitetu ljudi propada kao njihova konstrukcija ili iluzija. Građanin se tada prepoznaje kao puki civil – nenaoružan i nesposoban za borbu i otpor – a onaj koji ga je pokorio u njemu vidi isključivo podanika. Međutim, ljudi i dalje govore o izborima. Moto novina u kojima smo se o ratu oglasili iz lokala glasio je „Čovek glasa usred rata“ i on je mogao biti deviza svakog broja koji smo objavili u poslednje dve godine. Njegovo ponavljanje bi možda promenilo duh onoga kome se događa i mi bismo sada mogli jasnije videti da je u osnovi izborne politike u Srbiji građanski rat (iako bez ratnih činova). Suočiti se sa činjenicom da je toliki broj ljudi učestvovao u izbornoj krađi ne govori ništa drugo osim da smo suočeni sa pretnjom rata koji se protiv civilnog stanovništva već odvija na mnogim mestima u svetu. Rat u Ukrajini je počeo kao rat vlasti protiv

civila, da bi se zatvorio u državnom i ratu za nacionalno oslobođenje, a stradanje civilnog stanovništva u Gazi i Izraelu pokazuje stepen pokoravanja i razaranja civilnog života kako od strane izraelske vlade, tako i od strane Hamasa. O ratu u Sudanu ne govorimo dovoljno, iako su tamo jedine mete preostali civili i njihova imovina. Sve te ratove vode vlasti i za njih je rat politika drugim sredstvima. Ali šta je sa našom politikom? Otkrivamo li da je i ona rat nastavljen drugim sredstvima?

U poslednjem broju štampanog *Stanara* postavili smo i pitanje političkog kapaciteta ljudi u Srbiji. Bilo je to pre ovih izbora, a sada ono dobija precizniju formulaciju: Žele li ljudi demokratiju – slobodne izbore – i žele li ljudi slobodne i nezavisne medije? Dakle, nije samo pitanje jesu li mediji slobodni ili nisu, već trebaju li nam slobodni mediji – pa tako i izbori – trebaju li nam uopšte slobodni izbori, ili je narodu potrebna samo Vladajuća stranka, kako je u *Stanaru* napisao Ivan Živkov? To je pitanje na koje nemamo odgovor ako problem ne postavimo na pravi način, a ova izborna krađa, koju eufemistički nazivaju „inženjeringom“, prilika je da to napokon uradimo.

Nama se, naime, čini da je reč o novoj organizaciji koja nastaje na prostoru srpske države i za koju je civilno ili građansko društvo neprijateljsko okruženje. Vladavina jedne partije, koja je izjednačila državu sa partijom, sada izjednačava čitav narod sa partijom i to je kraj civilnog društva u Srbiji. Šta će biti zadatak jedne organizacije civilnog društva, ostaje da se vidi, a obrise već naslućujemo: vladine nevladine organizacije koje su osnivane kako bi se simuliralo postojanje civilnog društva i pljačkao javni budžet, zamenjuju partijske nevladine organizacije koje čekaju na svoj red. Autonomija organizacija civilnog društva, udruženja građana, kao i neposredno učešće građana u političkom životu, u potpunom su povlačenju i nestanku.

Mišljenja smo da je ovakvim uvidima mesto u jednom izveštaju. Da li smo bili objektivni kada smo pisali o svim tim stvarima ili smo bili al-

ternativa hegemonom diskursu *mainstream* medija? Da li je to što smo mislili bilo kritika ili invencija? Jesmo li bili subjektivni ili pristrasni? Sva ova pitanja su legitimna kada se ispituju alternativni i novi mediji, ali mi u Srbiji imamo problem sa medijima i koji se izražava isključivo u opoziciji „slobodni ili režimski“, odnosno, „tajkunski ili državni“. Nacionalni doseg ili frekvencija strukturalna je osnova takvog stanja stvari. No ono što danas izlazi na videlo je naročita veza koja postoji između slobode medija i slobode izbora koja se ne svodi na slobodu i pravo na objektivno, istinito i blagovremeno informisanje, odnosno na mogućnost ponude različitih „političkih opcija“. Sloboda medija je dovedena u pitanje kao što se dovodi i sloboda izbora, ali to nije pitanje uskraćenosti informacijama o tome u kakvoj se situaciji nalazimo i koja se rešenja nude da iz nje izađemo. Ljudi u Srbiji sve znaju i do informacija nije teško doći u multimedijskoj mreži preko koje komuniciramo. Ili, ako se već toliko insistira na toj kategoriji, jedina informacija koja nedostaje je da li su različite „političke ponude“ ili različiti pretendenti na vlast legitimni i za ljude u Srbiji prihvatljivi. To je pravi razlog zašto je potrebno dobiti nacionalnu frekvenciju i na njoj svoje redovno mesto i vreme pojavljivanja, a ne da bi se nešto naročito važno i do sada nepoznato obznanilo. Biti na nacionalnoj televiziji znači biti legitiman izbor i dokazati slabost vlasti da vas sa nje skine i ne dozvoli pristup. Igra moći je u pitanju, a prednost uvek ima vlast jer je ona moć koja se smatra legitimnom – čak i kada sa njom učestvujemo u kriminalnim i zločinačkim radnjama. Isključenost bilo kakve opozicije i kritike sa nacionalne frekvencije je dokaz da u dogledno vreme ne možemo biti kažnjeni šta god da uradimo po nalogu vlasti. Jer evo jednog, rekao bih, razumnog pitanja: Treba li ljudima koji su učestvovali u krađi izbora, ljudima koji su ucenjeni i koji su prodali svoj glas, ljudima koji glasaju za ovaj režim, javiti da su izbori pokradeni, da su egzistencijalno ucenjeni i da vrše krivična dela prodajom svojih glasova? Mislim da oni vrlo dobro znaju pod kakvim režimom i uslovima žive. Sa druge strane, treba li uopšte opoziciji glas ljudi koji su informisani, ali nisu partijski

i izborni organizovani? Trebaju li im građani koji smatraju da je potrebno širiti prostor diskusije, političkih predloga i prostor demokratije? Stvaranje i širenje takvog prostora se tumači kao nepotrebna, pa čak i intelektualno nepoštena kritika opozicije, a partijska mobilizacija u stanju permanentnih izbora (redovnih i vanrednih) nalik je ratnoj i na to već duže vreme ukazuju izveštaji međunarodnih institucija. Ali nisu samo reforme i proces pridruživanja Evropskoj uniji na čekanju, čitav život je u zastoju i odložen.

Stanar se obratio i pitanju nasilja. Masovna ubistva u osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ i u selima kod Mladenovca i Smedereva (Dubona i Malo Orašje) pokrenula su proteste, a žrtve i njihove bližnje ostavili u tami žalosti i samoće. Zaključili smo da su naši kapaciteti da se suočimo sa realnim, sa situacijom apsolutne i neograničene vlasti kada nema politike koja će je ograničiti, veoma slabi. U *Stanaru* su se mogla pročitati različita mišljenja i pogledi na ovu stvar – na stvar nasilja u društvu – ali se u zaključku nisu bitno razišla. Potreba za politikom, za politikom na strani ljudi i za distancom prema vlasti mogla se evidentirati i kod pisaca koji su stranački angažovani. Ta potreba se iskazala i kroz zahteve protesta, kada je, prema našem mišljenju, došlo do prećutnog sporazuma sa strankama. O tome se može više pročitati u prvom tekstu ovog izveštaja.

Komemorativni skup nakon majskih ubistava pretvorio se u protest a zahteve koje su građani izneli pred vlast predložile su opozicione stranke. Izlaz iz stanja nasilja viđen je opet kroz izbore. To je izazvalo nezadovoljstvo i polemike koje su se odvijale na našoj strani. Dejan Atanacković je dva puta došao pod udar kritike zbog tekstova koje nije pisao samo u *Stanaru*, ali su u *Stanaru* oni dočekani u prijateljskom okruženju. Najpre je to bilo zbog njegovog teksta o Kosovu, a posle i zbog neslaganja sa odlukom da se zahtevaju izbori usred protesta „Srbije protiv nasilja“. Dejan Atanacković je u poslednjem broju otišao korak dalje i odlučno izjavio da pristanak na izbore bez ispunjenja uslova nije bio

opozicioni politički potez. Iako su protesti bili na izdisaju, protestnu politiku smo videli kao način da se politika desi na našoj strani.

Nisu svi pisci i saradnici mislili isto, ali je bar polemički prostor stvoren i mogao je da se razvija da je bilo čitalaca koji su na to spremni. Branislav Dimitrijević je afirmativno gledao na odluku da se izborima reši kriza, odnosno stanje u kojem se suočavamo sa *slabošću koja nam je delegirana*, pa je odluku da stranke preuzmu odgovornost i inicijativu video kao način da se politički postavi problem i na njega ponudi odgovor. Strukturno objašnjenje nasilja o kojem smo pisali izložio je pod kategorijom deregulacije, koja nije samo vladavina u domenu ekonomskih odnosa proizvodnje već se i nasilje vlasti dereguliše kriminalom u režimu kakav imamo u Srbiji.

O nasilju i politici intimnije je pisao Zoran Todorović, sa tezom da se zahtevi građana i opozicije ne podudaraju. To je i dalje škakljivo pitanje jer se ukazuje na zajednički osnov ne samo opozicije i vlasti, već i građana i vlasti. A sa treće strane tu je teza Branke Ćurčić da je nasilje vlasti u osnovi vlasti nasilja i da je vladavina nešto iz čega se ne izlazi i ne želi izaći. Ukratko, sa Ćurčić bismo mogli postaviti sva pitanja koja smo otvarali u poslednje dve godine: kapacitet ljudi, vlast i izbori kao jedini horizont politike. Ivana Maksić je bila mišljenja da protestna okupljanja nisu bila otpor i pobuna protiv strukturnog nasilja, već pobuna protiv dugogodišnjeg nasilja aktuelne vlasti, a Svebor Midžić i Dragan Stojković su joj se pridružili u tezi, koju dele sa Hanom Arent, afirmacijom moći nasuprot nasilju vlasti, koje se događa kada nema moći na strani ljudi.

Pitanje recepcije, prijema i odziva je najteže i ujedno neprijatno kada se od vas očekuju rezultati, odnosno, kada projektno gradite jednu politiku ili je projektno želite učiniti održivom. To je pitanje koje je istovremeno pitanje *moći u mrežama*, kako to imenuje Manuel Kastels. Struktura te kategorije uključuje *moć umrežavanja, moć mreže, umre-*

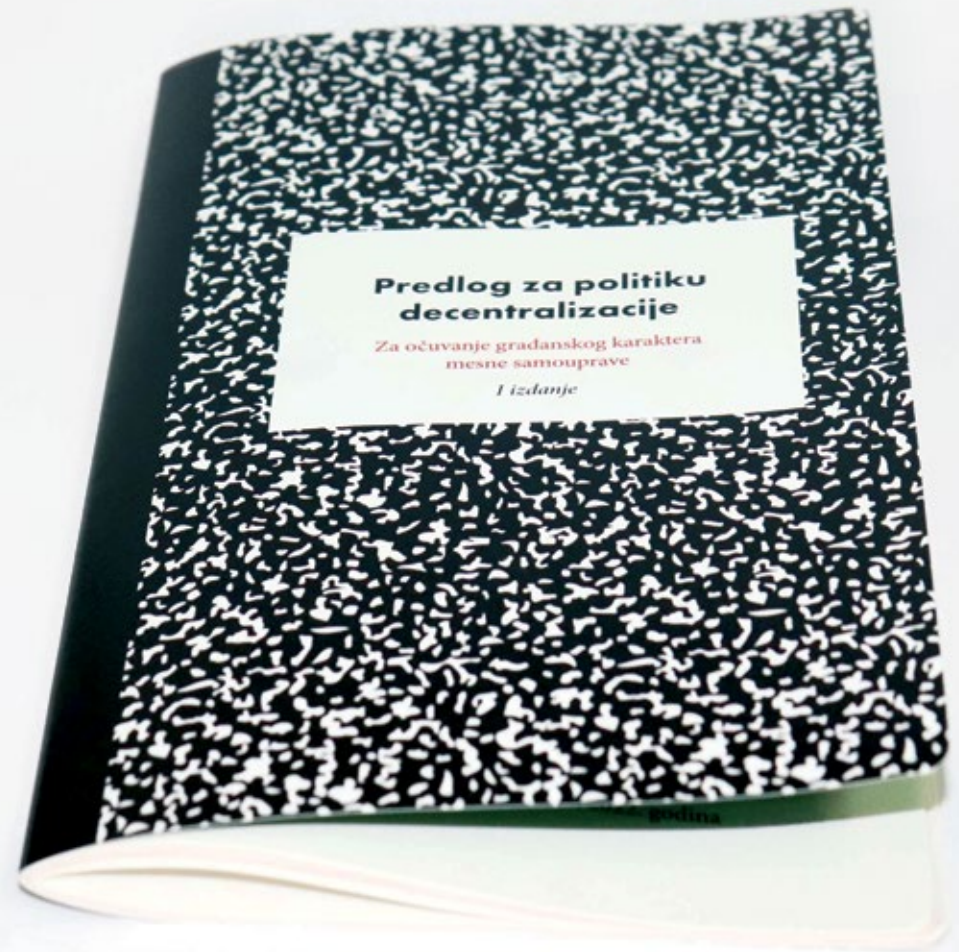
ženu moć i moć stvaranja mreže. Kao i slučaju prevoda Fukoovih dela, zamislimo da smo imali hrabrosti da moć prevedemo sa vlast. Šta bi onda bila moć u mrežama i kako bismo tretirali ovaj teorijski kategorijalni aparat da umesto „moć“ kažemo „vlast“? Postavilo bi se pitanje hrabrosti da kažemo da je *vlast ono što se generiše i sprovodi kroz mreže komunikacije koja je danas multimedijalna*. Postavilo bi se pitanje hrabrosti da kažemo da je i naš rad, pa onda i medij, u mreži vlasti u kojoj je na proveru način i moć učešća u njoj: naš pristup i osetljivost na pravila uključivanja. Postavilo bi se pitanje čuvara mreže i šta pod tim treba podrazumevati? Jesu li to ljudi ili strukture, institucije ili grupe? Ko nam stoji na putu i ko nam ograničava domet, pristup drugim mrežama vlasti koje nisu samo komunikacione. Postavilo bi se pitanje vlasti kriterijuma koji su diskurzivni, fizički, politički i finansijski. Nije vreme za egzegezu Kastelsovog teksta koji se razvija decenijama i koji ga je načinio stručnjakom u svojoj oblasti. Naše pitanje je realno i konkretno: naše i političko.

Nijedno od pitanja koje smo stavili pred javnost nije izazvalo javni odgovor. Da li to znači da nismo dopreli do ljudi ili da je rezultat projekta izostao čak iako smo distribuirali *Stanar* u tiražu koji pokrivaju mediji sa nacionalnim dosegom? Distribucija uz *Danas* i *NIN* omogućila nam je pristup njihovoj publici i naši su tiraži, koji se kreću između 15 i 25 hiljada primeraka, sasvim sigurno došli do desetak hiljada ljudi, čak i da oduzmemo remintendu. Ranija distribucija biltena organizovana je preko lokalnih distributera na individualne adrese, odnosno u poštanske sandučice, ali to su bili akcioni bilteni i delili su se u Novom Sadu, u kvartovima u kojima je bilo inicijativa o kojima smo pisali. Poslednja četiri broja imala su nacionalni domet jer su i pitanja bila nacionalna. No publiku ne čine kupci novina, niti sandučići u koje su stizali *Stanari*. Publiku čine čitaoci koji između sebe komuniciraju sadržaj koji su preuzeli i koji se time deli, razvija i interpretira, pa i u novom ključu. Jesmo li onda uspeli, odnosno stigli do ljudi?

U čitavu distribucijsku avanturu uveli su nas i na nju ohrabрили Željko Bodrožić, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, i Dejan Atanacković, pisac i umetnik koji je sarađivao sa nedeljnikom *NIN* i bio njihov kolumnista. Tadašnji direktor *Danasa*, Bojan Cvejić, prihvatio je naš predlog, kao što je to učinio i Milan Ćulibrk, urednik *NIN*-a, uz koji su distribuirana poslednja dva broja *Stanara*. Naravno da ne smemo izostaviti i komercijaliste sa kojima smo tehnički izvodili čitavu operaciju, a to su bili Milić Sedlarević iz *Danas*-a, i Snežana Terzić i Dalibor Zanze iz *NIN*-a. Bilo bi važno spomenuti sve učesnike u produkciji i distribuciji *Stanara* jer svako od njih je imao svoj doprinos i sa svakim od njih se komuniciralo pošto smo se svi našli u mreži na kojoj ordiniraju čuvari koji vam svakoga trenutka mogu zabraniti pristup i onemogućiti rad. Komercijalni i ekonomski razlozi mogu biti kriterijum pristupa, ali tu su i drugi – urednička, izdavačka i vlasnička politika se ne moraju podudarati i ne svode se na ekonomsku. Uostalom, politika se ne svodi na attribute kojima je metaforički upisujemo u različite racionalnosti i prakse. Odlazak čitave redakcije *NIN*-a iz *NIN*-a je dokaz da se politika događa među ljudima koji je čine i mi smo pozdravili taj čin odlukom da više ne idemo sa *NIN*-om u insertaciju našeg biltena, ali tu smo odluku doneli i pre no što smo došli u priliku da stanemo pred to iskušenje. Naime, u međuvremenu smo ostali bez sredstava i sada nije u pitanju samo distribucija našeg štampanog glasila, nego i sam opstanak organizacije.

Sa čim zaključiti ovaj narativni izveštaj? Možda je važno ponoviti u čemu je značaj i vrednost jednog narativnog izveštaja. Odlukom da ih izdajemo u vidu štampanih brošura, što je još jedan medijski izraz našeg rada, želeli smo da javnost upoznamo sa našim i sa radom organizacija civilnog društva. Finansijski izveštaji su redovno predmet sporenja i medijskog izveštavanja, stanje na računima se smatra dovoljnim da se razume i situira rad jedne organizacije, ali sve se to radi zbog onoga što finansirane organizacije rade i o čemu izveštavaju. Kako i od čega

žive je bitno samo ukoliko služi diskvalifikaciji i difamaciji. Međutim, šta ako bi sve organizacije javno iznosile (objavljivale) svoje narativne izveštaje? Da li bismo dobili još jedan registar političke komunikacije u društvu? Mi smo uvereni da bi to bilo dobro, ali bi neophodno bilo i da takvi izveštaju prođu kroz kapije čuvara koji uspostavljaju kriterijume prolaza do drugih mreža. Policijske su sigurno propusne, ali pristup ljudima kojima se samo medijima obraća, bio bi veoma blagorodan. Možda bi se i drugi ohrabрили da izveštavaju o tome šta rade i kako se nose sa uslovima u kojima žive? Možda bi se i organizovali da to izveštavanje učine redovnim i sadržajnijim? Ali ono što je sasvim sigurno jeste da bi se politički jezik menjao i razvijao mnoštvom govora koji se opiru vlasti i upravljanju u kojem nemaju svoje pravo slobodnog i neposrednog učešća.

11MA 2024 NAJ POLITIČKI KAPACITET

BILTEN STANAR

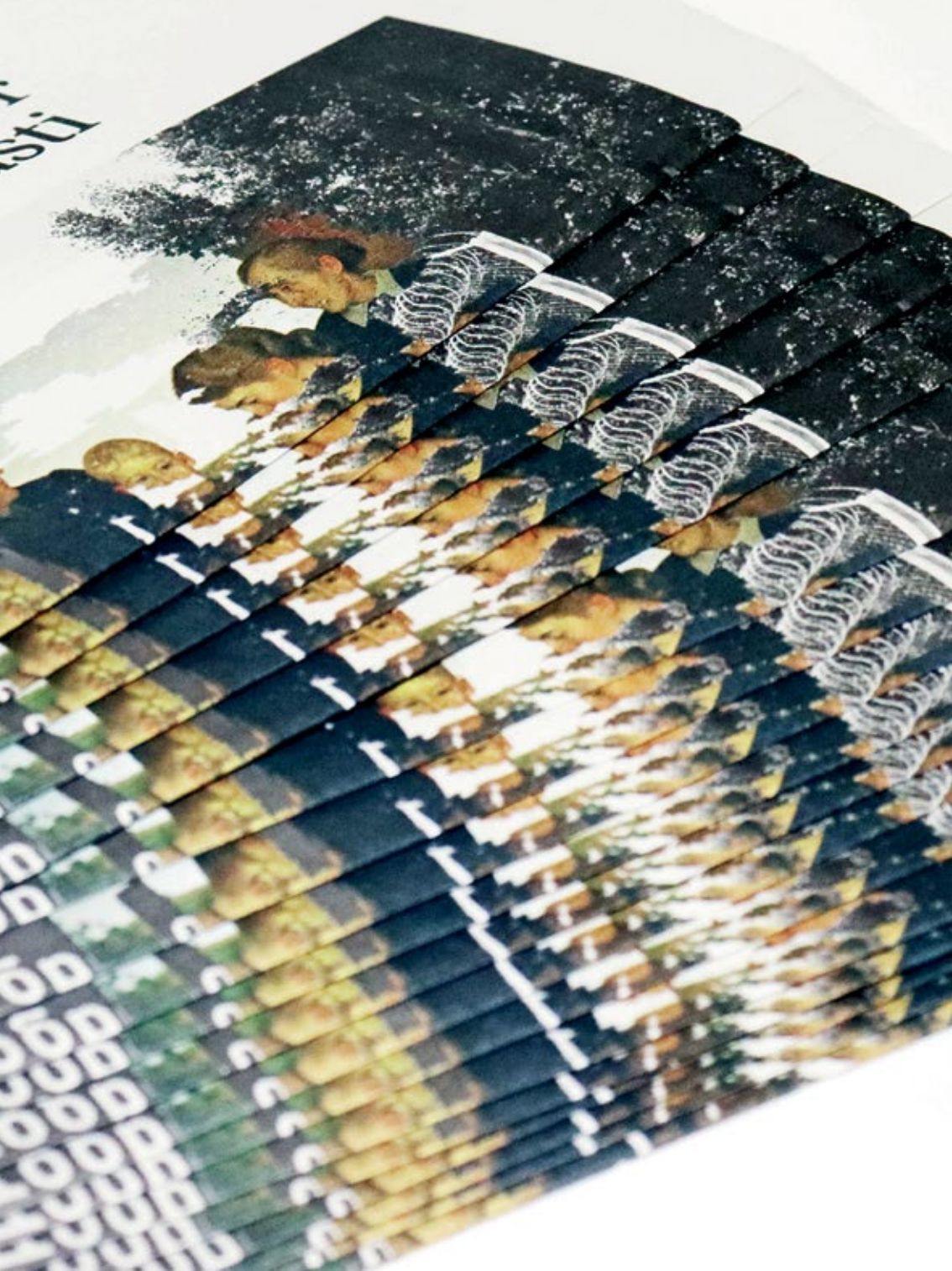
NOVINE INICIJATIVE ZA LOKALNU SAMOUPRAVU | 1000, 70021 | BEOGRAD 2024 | NEOPOLITIKANER

Vlast kao odgovor na čitanje vlasti

POLITIČKI KAPACITET LJUDI U SRBIJI

Republika Srbija
Republic of Serbia
SRB

Добро
Добро
Добро
Добро
Добро

IZVEŠTAJ 5

Građanska samouprava i medij zajednice

Autori izveštaja: Branka Ćurčić i Zoran Gajić

Izdavač:

Grupa za konceptualnu politiku (GKP)

Pariske komune 42, Novi Sad

tel: +381 (0)21 6333 013

mail: konceptualnapolitika@gmail.com

web: www.gkp.org.rs www.biltenstanar.rs

Grafičko oblikovanje: Marijana Rot (Šloser)

Fotografije: Slobodan Stošić i GKP

Štampa: Skripta Internacional, Beograd

Godina izdanja: 2024.

Štampa: Skripta internacional, Beograd

Publikacija je objavljena pod *Creative Commons* licencom CC-BY-SA: atribucija, prenošenje pod istim uslovima. Objašnjenje licence može se naći na sledećoj internet stranici: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>

Izveštaj je realizovala **Grupa za konceptualnu politiku** iz Novog Sada uz podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

352.07

ЂУРЧИЋ, Бранка, 1977-

Izveštaj. 5, Građanska samouprava i medij zajednice / autori izveštaja
Branka Ćurčić, Zoran Gajić. - Novi Sad : Grupa za konceptualnu politiku,
2024 (Beograd : Skripta internacional). - 50 str. : ilustr. ; 23 cm

Tiraž 100.

ISBN 978-86-904024-2-7

1. Гајић, Зоран, 1968- [аутор]

а) Локална самоуправа

COBISS.SR-ID 138611465

GKP, 2024.